

Əfsanə Həziyeva
AzMIU
efasaneheziyeva@mail.ru

**TƏRKİB HİSSƏLƏRİNƏ AYRILMAYAN VƏ TƏRKİB
HİSSƏLƏRİNƏ ŞƏRTİ AYRILAN TERMIN-SÖZ
BİRLƏŞMƏLƏRİNİN KALKLAŞDIRILMASINA DAİR
(AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİS DİLLƏRİNİN MATERİALLARI
ƏSASINDA)**

Açar sözlər: *terminoloji sistem, terminlər, kalka, söz birləşmələri, Azərbaycan dili, ingilis dili.*

Key words: *terminological system, terms, calque, phrases, Azerbaijan language, English language.*

Ключевые слова: *терминологическая система, термины, калька, словосочетания, азербайджанский язык, английский язык.*

Söz birləşməsi formatlı terminlərin kalka üsulu ilə mənimsənilməsinədən bəhs edərkən birləşmə strukturlu xüsusi qrup istilahlər haqqında ayrıca söhbət açmaq zərurəti yaranır. Söhbət məcazi anamlı terminlərdən gedir. Məcəzi anamlı ifadələrə istinadən meydana gələn və müəyyən elmi-texniki tərəqqi zəminli və ya siyasi-sosial proseslərə dayanıqlı allyuzial altmənadan şəxələnən bu qrup istilahlərin tərcüməsi yetərincə sərrast dil bilgisi ilə yanaşı, semantik adekvatlığın qorunması baxımından həmin ifadəni yaradan “şaquli kontekst”ə də bələdlilik tələb edir. Söz birləşmələrindən ibarət terminlərin mənaca dörd növünü fərqləndirən S.Sadiqova bunları aşağıdakı kimi təsnif edir: a) tərkib hissələrinə ayrılan termin-söz birləşmələri; b) tərkib hissələrinə şərti ayrılan termin-söz birləşmələri; c) tərkib hissələrinə yarım ayrılan termin-söz birləşmələri; d) tərkib hissələrinə ayrılmayan termin-söz birləşmələri. Sonuncu qrupla bağlı dilçi yazır: “Tərkib hissələrinə ayrılmayan termin-söz birləşmələrində termin, yaxud dəqiq elmi-texniki hissə yoxdur. Ona görə də həmin birləşmələrdə terminoloji cəhətdən müstəqil hissə ayrılı bilməz, həmçinin başqa hissələrin (qeyri-müstəqil) də xüsusiləşdirməsi mümkün deyildir. Bu ondan irəli gəlir ki, yeni elmi-texniki anlayış adlandırılarkən ayrı-ayrı sözlərin mənası deyil, bütövlükdə birləşmənin mənası dəyişdirilir. Məsələn, “balıq quyruğu”, “fəhlə beşiyi”, “Malta xaçı”, “Malta ulduzu”, “kor şaxta” terminlərində belə bir cəhət özünü aydın göstərir” [1, 5]. Müəllifin neft və qaz quyularına aid terminlərinə istinadən gətirdiyi misallardan da aydın görüldüyü kimi, bu qəbildən məcazi anlamalı ter-

minlərin komponentləri ayrı-ayrılıqda terminoloji anlam kəsb etməməklə bərabər, ümumiliyyətlə ayrı-ayrılıqda verilmiş bu və ya digər kontekstə dair istilah funksiyasını da icra etməkdən məhrumdurlar. Məsələn, analoji olaraq, Azərbaycan dilindəki maliyyə terminləri sırasında yer alan “qara cəngavər” və “ağ cəngavər” ifadələrinin nümunəsində məsələyə aydınlıq gətirək. Kalka əsasında mənimsənilmiş olan bu istilah ingilis dilindəki **white knight** termin-söz birləşməsinin hərfi tərcüməsindən başqa bir şey deyil. Etimoloji lüğətlər bu terminin ingilis dilində müasir terminoloji anlamında ilk dəfə 1628-ci ildə işlədildiyini qeyd edirlər [2]. *A company that is the target of an unwelcome takeover bid may search for a white knight, an alternative bidder that is acceptable to it* [3].

İstər **white knight** (“ağ cəngavər”), istərsə də **black knight** (“qara cəngavər”) terminlərinin beynəlxalq terminologiyaya daxil olması onların Azərbaycan dilinin terminoloji sistemi tərəfindən orijinala mümkün qədər ən yaxın formatda mənimsənilməsinə labüd edirdi. Bu səbəbdən də “üzünü köçürmək, təqlid etmək” anlamlı kalka üsulundan istifadə edilmişdir ki, bu əsasda da “məxəz dildəki leksik vahidin oxşarı hədəf dildə” yaradılmışdır. Başlıca səbəb isə görkəmli Azərbaycan tərcüməşünas – alimi Qılıncxan Bayramovun “Tərcümə sənəti” adlı araşdırmasında qeyd edildiyi kimi, “digər tərcümə üsulları ilə onu (orijinal anlamı – Ə.H.) vermək mümkün” olmadığı təqdirdə “məxəz frazeoloji vahiddəki obrazlılığı saxlamağa çalışılması” ilə şərtlənir [4, 86]. Azərbaycan dilinin terminoloji sistemində “vətəndaşlıq statusu” qazanmış olan bu istilahın anlamı ilə bağlı “Maliyyə Bazarları Terminlərinin İzahlı Lüğəti”ndə oxuyuruq: “**Ağ cəngavər**” (*White knight*) Rəqib (“**Qara cəngavər**”) tərəfindən ələ keçirilmək təhlükəsindən qorunmaq üçün şirkət tərəfindən axtarılan potensial dost alıcı və ya müəyyən bir şirkətə kömək etmək niyyətində olan korporasiya, şəxsi kompaniya və ya fiziki şəxs. Göründüyü kimi, “Ağ Cəngavər”in iki növü ola bilər: (i) birinci növ – “Ağ Cəngavər” rəqib şirkət tərəfindən alınma təhdidi altında olan hədəflənmiş şirkəti daha əlverişli şərtlərlə almaq haqqında yeni təkliflə çıxış edən alıcıdır; (ii) ikinci növ – “Ağ Cəngavər” rəqib şirkət tərəfindən alınma təhdidi olmayan güclü şirkəti əlverişli şərtlərlə almaq təklifi ilə çıxış edən alıcıdır [5, 12]. Göründüyü kimi, bu istilah orta əsrlərdə cəngavər obrazının döyüşkən, əzmkar, savaşıq, təşəbbüskar, xilaskar xüsusiyyətləri ilə bağlı formalaşmış öngörüş əsaslanır və bu öngörüş ingilisdilli mentallıq üçün doğma olduğu halda, Azərbaycan dili daşıyıcıları üçün mənimsənilmədir. Bu mənada mənimsənilən (alınma) terminin ilkin allyuzial fonu da paralel olaraq mənimsənilir. Sadəcə olaraq, fərq ondadır ki, allyuzial fonu təşkil

edən anlam (cəngavərlik) termin-söz birləşməsinin komponenti kimi formalaşmış anlamdan daha öncələr dilimizə daxil olmuşdur.

Burada maraqlı bir tərcümə nyansı ilə qarşılaşırıq. Belə ki, “Peşəkar tərcümənin əsasları” adlı araşdırmasında, F.Abdullayevanın da qeyd etdiyi kimi, “tərcümədə adətən məxəz mədəniyyətlə bağlı fikrin dəqiqliklə verilməsi məxəz və hədəf dil daşıyıcılarının mədəniyyətlərinin bir-birinə nə dərəcədə yaxın olmasından asılıdır. Xalqlar genetik baxımdan bir-birinə yaxın olduqca, kultural terminlərə hədəf dildə ekvivalent tapmaq daha asan olur. Bu məqamda mədəniyyət anlayışının özü insan həyatının bütün sahələrini, o cümlədən ənənə, tarix, din, peşə, mətbəx və başqalarını əhatə edir. Bəzən məxəz və hədəf dillərin mədəniyyətlərinə xas olan inanc və adətlər, bir növ, toqquşur və tərcüməçini dilemma qarşısında qoyur” [6, 46]. Azərbaycan və ingilis dillərinin qohum dil olmamasına və xalqlarımızın heç bir genetik ortaqlığa malik olmamasına rəğmən, knight (cəngavər) terminin semantik adekvatlıq qazanması tam anlaşılandır. Belə ki, tarix platformunda müəyyən kəsişmələr, habelə ingilis dilinin global beynəlxalq dil olması statusu, eləcə də obyektiv tarixi gerçəklik (cəngavərlik institutu ilə seçilən Böyük Britaniya İmperiyasının uzun əsrlər boyu dünya siyasətinin flaqmanı olması) səbəblərindən də ingilisdilli toplumun tarixinin adekvat mənimsənilməsi mümkün olmuşdur. Məsələn: *O vaxt Rusiya prezidenti şirkətdə daha az payı olan Abramoviçi "ağ cəngavər" elan etmişdi* [15].

Ağ cəngavər – qara cəngavər istilah antonimiyasındakı mənə qarşılaşdırmasının əsas yükü rəng simvolikasına düşür. Sözüni etdiyimiz konnotativ anlamların pozitiv və neqativ çərçivədə reallaşması onların müvafiq rəng simvolikası ilə şərtlənməsini təmin edir. Belə ki, iqtisadiyyat terminləri lüğətində oxuyuruq: **“Qara Cəngavər”** – müəyyən şirkətin udulması haqqında həmin şirkətin özü üçün arzuolunmaz təkliflə çıxış edən hüquqi və ya fiziki şəxs”dir [7, 315].

Onu da qeyd edək ki, **white knight** “ağ cəngavər” terminin **“alicənab cəngavər”** kalka variantı da dilimizdə işləklilik qazanmışdır. Belə ki, “Beynəlxalq vergi-maliyyə terminlərinin izahlı lüğəti”ndə oxuyuruq: “Şirkətlərin birləşməsi prosesində hədəf-şirkətin menecerləri rəqabəti gücləndirmək üçün digər şirkətləri **“Alicənab cəngavər”** rolunda prosesə cəlb etməyə çalışırlar” [8, 17]. Göründüyü kimi, **white** sözü öz hərfi anlamında deyil, məhz bu termin-söz birləşməsi çərçivəsindəki ifadə etdiyi anlamdan çıxış edilərək tərcümə edilmişdir ki, bu semantik kalka faktını təsbit etməyə imkan verir. Məlumdur ki, semantik kalka məhz “sözün məcazi anlamının mənimsənilməsi” ilə şərtlənir [7]. Bu sözlərin ayrı-ayrılıqda müvafiq sahə terminologiyasını (məsələn, göstərilən nümunələrdə maliyyə-iqtisadiyyat sahəsini) əha-

tə etməməsi onların kontekstual asılılığını labüd edir ki, bu da, məlum olduğu kimi, terminlər üçün arzuolunmaz hal kimi dəyərləndirilə bilər. Müqayisə üçün aşağıdakı iqtibasları nəzərdən keçirək: *Yeri gəlmişkən, gələcəkdə Kromvel də məhz ordu və döyüş anlayışında orta əsrlərin son **alicənab cəngavər** qaydalarının olan-qalanından imtina etməklə, ilk müasir ordunu yaratmaqla rəqiblərinə qalib gəlirdi.* [16]; "**Alicənab cəngavər**"lər öz təklifləri ilə hədəf-şirkət üçün daha əlverişli birləşmə şərtlərinin yaranmasının səbəbkarı olurlar [9, 17]. Təqdim olunan nümunələrdən yalnız ikincisində biz maliyyə-iqtisad termini ilə qarşılaşırıq. Birinci nümunədəki söz birləşməsi isə terminoloji anlam kəsb etmir.

İngilis dilinə daxil olmuş və eynilə daha öncə nəzərdən keçiridiyimiz **white knight** "ağ cəngavər" və **black knight** "qara cəngavər" istilahlarında olduğu kimi komponentləri ayrı-ayrılıqda müvafiq sahə termini kimi çıxış etməyən **old guard** termin-söz birləşməsini nəzərdən keçirək. *"It's the **old guard** in revolt against Trump and Trumpism. This is the battlefield right now," said Douglas Brinkley, a prolific presidential biographer and history professor at Rice University in Houston.* (Bu, Trump və Trumpism əleyhinə qiyam qaldıran köhnə keşikçidir. Bura indi döyüş meydanıdır) Houstondakı Rice Universitetinin məhsuldar prezident bioqrafı və tarix professoru Douglas Brinkley dedi.) [17].

Məlumdur ki, ictimai-siyasi elmlər sahəsinə aid olan old guard qabartmaq "köhnə qvardiya" istilahının etimonu fransız dilindəki Vieille Garde ifadəsidir. İlk olaraq, Vieille Garde "köhnə qvardiya" termini Napoleon yürüşləri dövründə İmperator qoşunlarının ən imtiyazlı təbəqəsini təşkil edən qoşun birləşmələrinin ümumiləşdirilmiş adı kimi meydana gəlmişdir. Məlumdur ki, 1807-ci ildə İmperator ordunu "gənc" və "yaşlı" olmaq üzrə qvardiyalara bölmüşdür. Və "köhnə qvardiya"da Napoleona ən sadıq olan və onunla hələ Misir ekspedisiyası dövründən etibarən çiyin-çiyinə döyüşən döyüşçülər toplanmışdır. Artıq müəyyən yaşa və müvafiq imtiyazlı mövqe və rütbələrə malik olan döyüşçülər bir növ, "məğlubedilməzlik", "toxunulmazlıq" haləsinə bürünmüşdülər [8]. Daha sonralar həmin qvardiyanın adı fransız dilinin özündə məcazi anlam qazanır və növbəti mərhələdə artıq öz məcazi anlamından törəyən termin statusunda digər dillər tərəfindən, o cümlədən ingilis dili tərəfindən mənimsənilir. *Salyer, an "old guard" politician, though not in office at the time, had also opposed the landfill (Salyer, "Yaşlı qvardiya" siyasətçisi o vaxt vəzifədə olmasa da, zibilxanaya qarşı çıxmışdı)* [18, 153].

İngilis dilində bu terminin "ənənəvilər", "mühafizəkarlar", "reaksiонерlər" (traditionalists, conservatives, reactionaries) terminləri ilə də sinonimik anlam kəsb edə bildiyi məlumdur. Nümunəyə diqqət edək: *"The old*

guard need fresh blood, so they co-opt the youngsters. So the challenge is to define yourself and not just be opportunistic.” (Yaşlı qvardiyanın təzə qana ehtiyacı var, buna görə də gəncləri dəstəkləyirlər. Buna görə də tələb özünü-zü ifadə etmək və fürsətçi olmamaqdır)[19]. Həmçinin o da qeyd edilir ki, bu termin sırf siyasət ranqından “enərək” daha aşağı statuslu qrup daxilində imtiyazlı mövqeyə də işarə edə bilər. Belə ki, “hər hansı bir idarə və ya təşkilatda uzun müddət çalışan və yenilikçi ideyaları qəbul etməyən işçi qrupunun” ümumiləşdirilmiş adlandırmasında da bu istilahdan istifadə edilə bilər [11]. *Since 1993, when a boardroom coup ousted the founding Shikanai family, 13 Hisashi Hieda 14 had controlled the company, becoming the face of old-guard corporate Japan through this saga.* (1993-cü ildə idarə heyətinin iclas otağında Shikanai ailəsinin qurucularını devirdikdən bəri, 13 Hisashi Hieda 14 köhnə qvardiyanın simasına çevrilərək Yaponiyanın şirkəti tərəfindən idarə olunurdu.) [20, 67]. Göründüyü kimi, burada kalkalaşdırmanın qaydalarına riayət edilmişdir. Yəni, “kalkalaşdırma zamanı əcnəbi dilə məxsus söz və **ifadənin mənası və strukturu əxz edilmiş**”dir. “İzahlı tərcüməşünaslıq terminləri lüğəti”ndə qeyd edildiyi kimi, “bu da başqa dillərin və ya dilin leksik-semantik, sintaktik modellərinin əxz edilməsi yolu ilə sözlərin yaranması və ya dilə yeni sintaktik quruluş qaydalarının daxil edilməsidir” [12, 40].

Ordu-döyüş konseptindən şaxələnən etimondan törəmiş daha bir terminin kalkalaşdırmasını nəzərdən keçirək. Söhbət ingilis dilində ispan dilindən kalka kimi mənimsənilmiş olan və məhz sonuncu (ingilis dili) sayəsində beynəlxalq politoloji terminologiyada metaforik anlamlı termin kimi yüksək işlənmə tezliyi qazanmış **fifth column** istilahından gedir. *A fifth column is any group of people who undermine a larger group from within, usually in favour of an enemy group or nation* (Beşinci kolon, ümumiyyətlə bir düşmən qrupunun və ya millətin lehinə böyük bir qrupu sarsıdan hər hansı bir insan qrupudur.) [21, 2]. İspan dilindəki **quinta columna** “beşinci kolon” ifadəsinin kalkası kimi mənimsənilmiş olan bu termin-söz birləşməsi XX əsrin I yarısında meydana gəlmişdir. Belə ki, 1936-1939-cü illər İspaniya Vətəndaş müharibəsi zamanı qarşı-qarşıya gəlmiş ispan Xalq Cəbhəsi və faşist-frankist qüvvələrinin döyüş taktikalarına istinadən formalaşmış olan bu ifadə ilk dəfə 1936-cı ildə frankist general Emilio Mola tərəfindən səsləndirilmişdir. O, Madrid uğrunda döyüşlər zamanı dörd kolonlu ordu qüvvələri ilə hərəkətə keçəcəklərini, beşinci kolonun isə düşmənin daxilində formalaşmış olan və onlara işləyən gizli qüvvələrdən ibarət olduğunu dilə gətirmişdir [22]. Radio ilə səsləndirdiyi bu müraciətində Emilo Molanın əsas məramı paytaxt sakinlərinin içinə qorxu və xof salmaq idi. Digər tərəf-

dən, o, eləcə də Madrid sakinləri arasında hər an arxadan zərbə vuraraq frankistlərə yardım göstərəcək qüvvələrin mövcudluğu faktını da aşılamaq məqsədi güdürdü.

Onu da qeyd edək ki, Luis A. Losada özünün “Peloponeş müharibəsində beşinci kolon” adlı araşdırmasında H.Tomasa istinadən, bu ifadənin ilk dəfə elə həmin dövrdə İspaniyada müxbir işləmiş Britaniya əsilli baron Roulend Sent Osvald tərəfindən səsləndirildiyini qeyd etmişdir. Tədqiqatçılar həmin hadisənin elə 1936-cı ildə, lakin Emilio Molanın Madrid əhalisinə məşhur müraciətindən bir neçə həftə öncə baş verdiyini vurğulamışlar [13, 4]. Bu ehtimalın diqqətçəkən tərəfi odur ki, belə olan təqdirdə fifth column termin-söz birləşməsinin ingilis dilindəki kalka statusu aradan qalxa bilər. Lakin həmin ehtimalın etimoloji araşdırmalarla məşğul olan dilçilər tərəfindən birmənalı şəkildə qəbul olunması bunu iddia etməyə imkan vermir. Bununla belə, ifadənin məşhurlaşmasında və bilavasitə beynəlxalq terminologiyaya daxil olmasında ingilis dilinin rolu danılmazdır. Belə ki, **quinta columna** birləşməsinin digər dünya dillərinə kütləvi keçidi Ernest Heminqueyin 1938-ci ildə çap olunmuş “The Fifth Column and Four Stories of the Spanish Civil War” kitabındakı eyniadlı (The fifth column) pyesindən sonra baş vermişdir [14]. Tez bir zamanda məşhurluq qazanan bu ifadə terminoloji status qazanaraq ən fərqli üslublarda yüksək işlənmə tezliyi nümayiş etdirdi.

Elmi üslubda: *No revelations have come or are forthcoming from the MSM about the shenanigans of any of these Marxists or progressive characters or their potential for serving as a **Fifth Column** inside the CIA.* (Bu marksistlərin və ya mütərəqqi şəxsiyyətlərin hər hansı birinin hiyləgərliyi və ya CIA-də beşinci kolon rolunu oynamaq potensialı barədə MSM-dən bir açıqlama alınmadı və ya gözlənilmədi.). [23].

Publisitik üslubda: *Vladimir Putin has a **fifth column** of fellow travelers in the Party of Trump, formerly known as the Republican Part* (Vladimir Putinin əvvəllər Respublikaçılar Partiyası olaraq bilinən Tramp Partiyasında üzvü olmadığı halda partiyanın ideologiyasını dəstəkləyən beşinci kolonu var idi) [24].

Fifth column termin-söz birləşməsinin komponentləri ayrı-ayrılıqda heç bir terminoloji semantika kəsb etmir. Daha dəqiq olsaq, **kolon** “sütun, dirək” memarlıq termini kimi bu kontekstdə fərqli anlam ifadə edir. Bu terminin sıra sayı ilə vəhdətindən doğan termin-söz birləşməsinin semantik tutumu (yəni, politoloji termin kimi daşdığı məna yükü) onun komponentlərinin ayrı-ayrılıqda lüğəvi mənası ilə heç bir bağlılığa malik deyil. Bu baxımdan bu istilahi da söz birləşməsi-terminlərin “tərkib hissələrinə şərti ayrılan

termin-söz birləşmələr” qrupuna aid etmək doğru olardı. Xatırladaq ki, S.Sadiqovanın qeyd etdiyi kimi, “tərkib hissələrinə şərti ayrılan termin-söz birləşmələri” qrupuna aid olan istilahlardan komponentlərindən birini termin, “digərini isə konkret terminoloji məna kəsb etməyən adi söz” təşkil edir. “Belə birləşmələrdə təyinedən, həm də təyin edilən hissə ola bilər. Məsələn, “yüksək tezlik”, “ani sürət”, “daxili siyasət” [1, 5-6]. **Fifth column** termini sıra sayı və memarlıq istilahının birləşməsindən törəyərək tamamilə fərqli sahəyə aid termin-söz birləşmə formalaşdırıldığından, onun özünü də sırf şərti olaraq bu qrupa aid edə bilərik. Yəni, bu qrupa aidlik sırf komponentlərin lüğəvi anlamı və terminoloji sistemə aidliyi əsasında təsbit edilmişdir. Lakin, bununla belə, **fifth column** bu bölümdə haqqında bəhs edilən digər kalkalaşdırılmış termin-söz birləşmələrin mütləq əksəriyyəti kimi məcazi anlam kəsb edir və onun terminoloji statusu məhz, həmin məcazi semantikaya istinadən formalaşmışdır.

Fifth column termininin kalkalaşdırılma prosesinin xronologiyası məsələsinə qayıdaqraq onu da əlavə edək ki, XX əsrin II yarısında məhdud işləkliyə malik, yəni konkret olaraq, İspan Vətəndaş müharibəsi kontekstində işlədilən termin kimi Azərbaycan dilinə daxil olmuşdur. Zamanla, yəni təxminən XX əsrin sonlarına doğru beşinci kolon termininin Azərbaycan dilinin fərqli kontekstlərdə müstəqil istifadəsi halları aktivlik qazandı. Yəni istilah İspaniya tarixinə, antifaşist hərəkatı tarixinə pərçimlənmiş izahından kənarlaşa bilər. Hal-hazırda Azərbaycan dilində bu termin söz-birləşmənin ən fərqli diskurs ortamlarında və müxtəlif üslublarda işləkliyini müşahidə etmək mümkündür. Akademik Ramiz Mehdiyevin “İkili standartların dünya nizamı və müasir Azərbaycan” məqaləsində oxuyuruq: “Bu gün “beşinci kolon” anlayışının interpretasiyaları çoxdur – ölkə daxilində agentura şəbəkəsindən başlamış digər dövlətlərin mənafelərini təmin edən, yığcam şəkildə yaşayan etnik və dini qruplara qədər” [25, 53] ; Dərsliklərdə: *Bu fərmanı verməkdə I Pyotrın başlıca məqsədi C. Qafqazdan İran körfəzinə kimi olan böyük ərazidə ermənilərdən ibarət beşinci kolon yaratmaq idi.* [26, 69]; Publisistik üslubda: *Qərb-Rusiya qarşıdurmasında liderlərin şəxsi ədavəti fonunda Rusiya daxilindəki beşinci kolon aktivləşdirilib* [27].

Göründüyü kimi, istər Azərbaycan, istərsə də ingilis dilindəki sintaktik kalkalar sırasında tərkib hissələrinə ayrılmayan və eləcə də tərkib hissələrinə şərti ayrılan terminlər geniş çeşiddə təmsil olunmuşdur. Həmin istilahlardan mənəb dildən kalkalaşdırılması prosesində etimonun semantik tutumunun qorunması şərtilə resipiyent dilin sintaktik quruluş özəlliklərinə uyğunlaşma şərti həlledici rol oynayır. Hərbi-siyasi diskurs ortamında formalaşmış bu istilahlardan şərti olaraq komponentlərə bölünə bilərlər. Yəni, bu kon-

tekstdə həm *quard*, həm də *column* istilahlарının semantik yükü fərqləndirilə bilər. Lakin bu termin-söz birləşmələrin sonrakı məcazi anlamı həmin istilahlarla bir o qədər də əlaqəli olmadığından bu, yalnız şərti anlamda bölünə bilər.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Sadıqova S.A. Dilçiliyin nəzəri problemləri. Bakı: "Elm", 2010, 228 s.
  2. White knight // <https://www.merriam-webster.com/dictionary/white%20knight>
  3. White knight // The Guardian, 12 April 2007, <https://www.theguardian.com/business/2007/apr/12/businessglossary159>
  4. Bayramov Q.H. Tərcümə sənəti. Bakı: «OKA Ofset» nəşriyyatı. 2008, 218 s.
  5. Maliyyə Bazarları Terminlərinin İzahlı Lüğəti, Bakı, «NURLAR» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2010, 272s.
  6. Abdullayeva F.B. Peşəkar tərcümənin əsasları. Bakı: «UniPrint», 2010, 218 s.
  7. Mövsümov C.C. İqtisadi lüğət -Bakı : «Elm və təhsil», 2011, 484 s.
  8. Арапова Н. С. Калька // Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева., 2-е изд., доп., М. : «Большая российская энциклопедия», 2002. 709 с. <http://tapemark.narod.ru/les/211b.html>
  9. Beynəlxalq vergi-maliyyə terminlərinin izahlı lüğəti. Şamaxı: Azərbaycan Respublikası Vergilər nazirliyinin Tədris Mərkəzi, 2015, 170 s.
  10. Старая гвардия // Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений. М.: «Локид-Пресс». Вадим Серов. 2003. https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_wingwords/2609/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%8F
  11. Old Guard // Collins Dictionary <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/old-guard>
  12. Manafoğlu R., N. Tağısoy, R. Kamal. İzahlı tərcüməşünaslıq terminlərini lüğəti. Bakı: «Mütərcim», 2010, 164 s.
  13. Luis A. Losada. The Fifth Column in the Peloponesian War, Unknown Binding Publisher: Brill, 1972 https://books.google.az/books?id=sJo3-AAAIAAJ&pg=PA4&dq=st+oswald&redir_esc=y#v=onepage&q=st%20oswald&f=false
  14. Fifth column // Merriam-Webster dictionary <https://www.merriam-webster.com/dictionary/fifth%20column>
- Mənbələr:**
15. <https://www.bbc.com/azeri/international-43104227>
  16. Rüstəmov V. 100 illik müharibə haqqında <http://fitret.az/100-illik-muharib%C9%99-haqqinda/>

17. Matt Kwong. 'The old guard in revolt': Why ex-presidents are violating code of silence to fight 'Trumpism' // <https://www.cbc.ca/news/world/bush-obama-rebuke-trump-speeches-presidential-code-1.4363893>
18. Clifford Anthony Grammich. Local Baptists Local Politics: Churches Communities, 264 pages Publisher: Univ Tennessee Press; 1st edition (May 26, 1999) [https://books.google.az/books?id=W-GmscIdwZkC&pg=PA153&lpg=PA153&dq=Salyer,+an+"old+guard"+politician](https://books.google.az/books?id=W-GmscIdwZkC&pg=PA153&lpg=PA153&dq=Salyer,+an+).
19. Jason Burke. Young Africa: new wave of politicians challenges old guard // The Guardian, 21 september 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/sep/21/young-africa-new-wave-of-politicians-challenges-old-guard>
20. Mitsuru Misawa. Cases on International Business and Finance in Japanese Corporations, 580 pages Publisher: World Scientific Pub Co Inc; 2 edition (May 28, 2015), <https://books.google.az/books?id=KbHUAQAAQBAJ&pg=PA67&lpg=PA67&dq=Since+1993,+when+a+boardroom+coup+ousted+the+founding+Shik>
21. "The Fifth Column" Understanding the relationship between corruption and conflict (Lead author: Dr Karolina MacLachlan), July 2017, 72 pp., http://ti-defence.org/wp-content/uploads/2017/09/The_Fifth_Column_Web.pdf
22. What's the origin of the phrase 'Fifth column'? <https://www.phrases.org.uk/meanings/fifth-column.html>
23. Miguel A. Faria. Politicization and a potential Fifth Column in Obama's CIA is disturbing <http://www.gopusa.com/politicization-and-a-potential-fifth-column-in-obamas-cia-is-disturbing/>
24. Putin's fifth column of fellow travelers in the personality cult of Donald Trump <https://blogforarizona.net/putins-fifth-column-of-fellow-travelers-in-the-personality-cult-of-donald-trump/>.
25. Ramiz Mehdiyev İkili standartların dünya nizamı və müasir Azərbaycan. Bakı: Şərq-Qərb Nəşriyyat Evi, 2015, 224 s.
26. Əkbər S. Dövlət siyasətinin əsasları, 521 s. http://www.qanun.az/wp-content/uploads/2015/02/Sulheddin_Dovlet_siyaseti.pdf
27. <https://az.trend.az/azerbaijan/politics/2330332.html>

Afsana Haziyeva

Summary

About the process of calquering term-phrases with inseparable components and term-phrases with conditionally shared components (based on materials of the Azerbaijani and English languages)

The article examines syntax tracing notes that occur in the terminological system of the Azerbaijani and English languages. In particular, the author investigates the processes of calquering terms-phrases with indispensable components and term-phrases with conditionally separable components. The article

provides an analysis of such syntactical cripples as the “white knight”, “black knight”. They are considered as term-combinations with non-separable components. The author notes that, these components separately are not economic terms. The author also argues that, only in the metaphorical sense, these phrases can acquire terminological semantics. The article also examines the process of calculating such terms as the old guard “old guard”, the fifth column “fifth column”, which are considered as term phrases with relatively shared components.

Афсана Газиева

Резюме

К вопросу о калькировании терминов-словосочетаний с разделяемыми компонентами и терминов-словосочетаний с условно разделяемыми компонентами (на основе материалов азербайджанского и английского языков)

В статье исследуются синтаксические кальки, имеющие место в терминологической системе азербайджанского и английского языков. В частности, автор исследует процессы калькирования терминов-словосочетаний с неразделимыми компонентами и терминов-словосочетаний с условно разделяемыми компонентами. В данном контексте дается анализ таких синтаксических калек как **white knight** “белый рыцарь”, **black knight** “чёрный рыцарь”, которые рассматриваются как термины-словосочетания с неразделяемыми компонентами. Автор отмечает, что данные компоненты в отдельности не являются экономическими терминами, однако только в метафорическом смысле данные словосочетания способны обрести терминологический статус. Предметом рассмотренная также является процесс калькирования таких терминов, как **old guard** «старая гвардия», **fifth column** «пятая колонна» и другие, которые квалифицируются как термины словосочетания с относительно разделяемыми компонентами. Параллельно прослеживается также процес метафоризации отдельных терминов-словосочетаний в случае их заимствования тем или иным из рассматриваемых языков.

Rəyçi : fil.f.d., dos. M. Əsədova